

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická

Bakalářská práce

2014

Michaela Klailová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

**Hudební výchova na Základní škole
speciální v Plzni**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michaela Klailová

*Specializace v pedagogice
obor Hudba se zaměřením na vzdělávání*

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval(a)
samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů
informací.

Plzeň

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Zde bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce, paní doc. PaedDr. Marii Slavíkové, CSc., za ochotu, cenné připomínky, příjemné vedení a konzultace. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Věře Lomberské, paní ředitelce Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15 a celému pedagogickému sboru školy za umožnění realizovat výzkumnou část ve svých vyučovacích hodinách.

Obsah

1 Úvod	4
2 Základní škola speciální (charakteristika, pojetí a cíle vzdělávání)	6
2.1 Charakteristika základní školy speciální	6
2.2 Klasifikace mentální retardace	7
2.2.1 Lehká mentální retardace, IQ 50-60	7
2.2.2 Středně těžká mentální retardace, IQ 35-49	8
2.2.3 Těžká mentální retardace, IQ 20-34	9
2.2.4 Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20	9
2.2.5 Jiná mentální retardace	10
2.2.6 Nespecifikovaná mentální retardace	10
2.3 Pojetí vzdělávání v základní škole speciální	13
2.3.1 Pojetí vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením	13
2.3.2 Pojetí vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami	14
2.4 Cíle vzdělávání na základní škole speciální	15
2.4.1 Cíle vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením	15
2.4.2 Cíle vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami	17
3 Hudební výchova na základních školách speciálních	19
3.1 Význam hudební výchovy	19
3.2 Úloha hudební výchovy na základních školách speciálních ..	20

3.2.1	Eliminace a náprava nedostatků	20
3.2.2	Rozvoj hudebnosti	21
3.2.3	Pěstovat hudebně pohybový projev.....	21
3.3	Obsah hudební výchovy na základní škole speciální.....	21
3.3.1	Pěvecké, dechové, sluchové a řečové činnosti	22
3.3.2	Instrumentální činnosti a rytmická cvičení	22
3.3.3	Hudebně - pohybové činnosti	22
3.3.4	Poslechové činnosti.....	22
4	Základní škola speciální, Plzeň, Skupova 15 (charakteristika školy, pracoviště, charakteristika žáků, projekty školy).....	24
4.1	Charakteristika školy	24
4.2	Pracoviště Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15	26
4.2.1	Skupova 15.....	26
4.2.2	Tachovská 19	26
4.2.3	Rabštejnská 29.....	27
4.2.4	Zábělská 43	28
4.3	Charakteristika žáků	28
4.4	Projekty a spolupráce školy.....	29
5	Hudební výchova na Základní škole speciální v Plzni.....	31
5.1	Hudební výchova žáků se středně těžkým mentálním postižením na Základní škole speciální v Plzni.....	31
5.1.1	Charakteristika předmětu	31
5.1.2	Cílové zaměření předmětu hudební výchova	32
5.1.3	Vzdělávací obsah hudební výchovy žáků se středně těžkým mentálním postižením na základní škole speciální v Plzni	32

5.2 Hudební výchova žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami na Základní škole speciální v Plzni	35
5.2.1 Charakteristika předmětu	35
5.2.2 Cílové zaměření předmětu hudební výchova	35
5.2.3 Vzdělávací obsah hudební výchovy žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami na Základní škole speciální v Plzni	36
5.3 Pozorování výuky hudební výchovy na pracovištích Základní školy speciální v Plzni (terénní výzkum)	39
5.3.1 Pracoviště Tachovská 19	39
5.3.2 Pracoviště Rabštejnská 29	41
5.3.3 Pracoviště Skupova 15	43
5.3.4 Taneční představení žáků z pracoviště Skupova 15	44
5.3.5 Zhodnocení průběhu hudební výchovy na Základní škole speciální v Plzni	45
6 Závěr.....	47
7 Summary	49
8 Seznam použitých zdrojů	50
8.1 Seznam použité literatury:	50
8.2 Elektronické zdroje	50
8.3 Diplomové práce	50
8.4 Seznam pramenů	51
9 Seznam příloh.....	52

1 Úvod

Téma Hudební výchova na Základní škole speciální v Plzni jsem zvolila hned z několika důvodů. Jako studentka Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni jsem ve své bakalářské práci chtěla propojit svůj hlavní a vedlejší sloup. Výše zmiňované téma se nabízelo z důvodu, že se v Plzni nachází základní škola speciální a také kvůli tomu, že bych se v budoucnu ráda věnovala práci s handicapovanými dětmi. Proto jsem se rozhodla zaměřit na toto téma a oslovit ředitelku Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15 s žádostí o možnost pozorovat hudební vyučování a systém práce na této škole.

Cílem bakalářské práce je přiblížit problematiku základní školy speciální běžné populaci, které většinou chybí objektivní poznatky a informace o této situaci ve školství, skrze možnosti, jaké v Plzni mám. Ke splnění tohoto cíle mi bude, kromě odborné literatury, které ovšem v kontextu s tímto tématem není dostatek, sloužit také výzkumná metoda - pozorování při výuce hudební výchovy.

Terénním výzkumem budu získávat zkušenosti a monitorovat vyučování hudební výchovy na Základní škole speciální v Plzni, pomocí něhož zjistím podmínky pro vzdělávání žáků s různým stupněm mentálního postižení a jaký vzdělávací obsah by si žáci měli během vyučování osvojit. Rozhovorem s ředitelkou školy a učitelkami nahradím nedostatek literatury a poskytnu tak praktické poznatky z průběhu hudební výchovy s žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, souběžným postižením více vadami, autismem a s hlubokým mentálním postižením, která se výrazně odlišuje od výuky hudební výchovy na základních školách. Současně bych ráda přiblížila tuto dosud nedostatečně zmapovanou oblast speciálního školství pedagogům a běžné populaci. Vzhledem k variabilitě schopností žáků a úrovni vědomostí a dovedností není vždy snadné zcela dodržet *Rámcově vzdělávací program* pro Základní školy speciální.

V první kapitole se věnuji charakteristice základních škol speciálních. Čerpám zde především z *Rámcově vzdělávacího programu* pro základní školy

speciální. Zaměřuji se na pojetí a cíle vzdělávání žáků s mentálním postižením, které se liší pro různé úrovně mentální retardace.

V druhé kapitole se obecně věnuji předmětu hudební výchova na základní škole speciální. Přibližuji význam a funkce hudby. Popisuji úlohu hudební výchovy na základní škole speciální. Podle *Rámcově vzdělávacího programu pro základní školu speciální* zmapuji vyučování hudební výchovy.

Ve třetí kapitole se zaměřím konkrétně na Základní školu speciální v Plzni. V této části jsou obsaženy všechny poznatky, zkušenosti získané osobní návštěvou vyučovacích bloků a vyučování hudební výchovy i doplňkovým materiálem, který mi ochotně poskytly paní učitelky Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15.

2 Základní škola speciální (charakteristika, pojetí a cíle vzdělávání)

2.1 Charakteristika základní školy speciální

V následujícím textu je čerpáno z *Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy speciální*. Základní vzdělávání, kterým je možno dosáhnout stupně základů vzdělávání, je uskutečněno oborem vzdělání základní škola speciální. Vzdělávací proces na těchto školách je přizpůsoben úrovni psychického a fyzického rozvoje žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením. Pokud je žák s hlubokým mentálním postižením, je umožněno realizovat plnění školní docházky jiným způsobem.¹

Základní škola speciální umožňuje vzdělávání žáků s takovou úrovní rozumových schopností, která jim nedovoluje zvládnout požadavky zahrnuté v *Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání* ani *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání upravený pro žáky s lehkým mentálním postižením*, ale dovoluje jim, aby si ve vhodně upravených podmínkách a při odborné pedagogické péči osvojili základní vědomosti, dovednosti a návyky.

Jelikož je stupňů mentálního postižení několik, je velmi často náročné určit jeho hloubku. Při zařazování žáků do edukačního systému se přistupuje klasifikací stupňů mentálního postižení podle 10. revize Světové zdravotnické organizace (WHO).

Základní škola speciální je desetiletá. Ředitel školy může ve výjimečných případech povolit pokračování v základním vzdělávání do konce školního roku, v němž žák dosáhne dvaceti let a v případě žáků s těžkým mentálním postižením a žáků s více vadami nebo žáků s autismem se svolením zřizovatele do dvacátého šestého roku žáka. *Rámcově vzdělávací program pro základní školy*

¹ *Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008, [cit. 2014-02-05]. ISBN 978-80-87000-25-0.

speciální zahrnuje dva díly, které jsou zpracovány podle úrovně mentálního postižení žáků a jsou recipročně plně prostupné.

- „Díl I – Vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením
- Díl II – Vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami“²

2.2 Klasifikace mentální retardace³

„Za mentálně retardované (postižené) se považují takoví jedinci (děti, mládež i dospělí), u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování. Hloubka a míra postižení jednotlivých funkcí je u nich individuálně odlišná.“⁴

Podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, která platí od roku 1992, se mentální retardace rozděluje do šesti základních kategorií.

2.2.1 Lehká mentální retardace (IQ 50 – 60)

Lehce mentálně retardovaní zpravidla dosáhnou schopnosti využívat řeč v běžném životě a udržovat konverzaci. U této diagnózy se mohou v individuální míře projevit chorobné stavy, jako je autismus a jiné vývojové poruchy, epilepsie, poruchy chování či tělesné postižení (*viz tabulka č. 1, str. 12*).

² *Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008, s. 7. [cit. 2014-02-05]. ISBN 978-80-87000-25-0.

³ Viz tabulka č. 1 „Průvodní jevy mentální retardace“ (str. 12), převzato z ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, s. 36. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.

⁴ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, s. 24. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.

Většina dosáhne celkové nezávislosti v osobní péči (jídlo, mytí, oblékání se, hygienické návyky) i v praktických domácích dovednostech, pouze vývoj je v porovnání s normou velmi pomalejší. Potíže se projevují především v teoretické práci ve škole. Mnozí postižení mají specifické problémy se čtením i psaním. Lehce retardovaným žákům prospívá vzdělávání, které se zaměřuje na rozvoj jejich dovedností a kompenzace nedostatků.

Většinu jedinců lze zaměstnat spíše praktickou než teoretickou prací, včetně nekvalifikované nebo málo kvalifikované manuální práce. „*Toto postižení zahrnuje slabomyslnost, lehkou mentální subnormalitu, lehkou oligofrenii.*“⁵

2.2.2 Středně těžká mentální retardace (IQ 35 – 49)

Jedinci řazení do této kategorie mají značně opožděný rozvoj chápání a užívání řeči. Někteří se nenaučí mluvit nikdy a dorozumívají se pomocí gestikulace a dalších forem nonverbální komunikace (viz tabulka č. 1, str. 12). Současně je opožděna schopnost samoobsluhy a zručnosti. Žáci se středně těžkou mentální retardací mají omezené pokroky ve škole, avšak pod vedením kvalifikovaného pedagogického vedení jsou si někteří žáci schopni osvojit základy čtení, psaní i počítání. Speciální vzdělávací programy umožňují postiženým rozvíjet omezený potenciál a získat tak elementární vědomosti a dovednosti. Dospělí jedinci jsou zpravidla schopni vykonávat nenáročnou manuální práci pod odborným dohledem. Většinou není možný celkově samostatný život. Zpravidla je u velké části středně těžce mentálně retardovaných přítomen i autismus, tělesné postižení nebo neurologické onemocnění, jako je epilepsie (viz tabulka č. 1,

⁵ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, s. 30. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.

str. 12). „Tato diagnóza zahrnuje středně těžkou mentální subnormalitu a středně těžkou oligofrenii.“⁶

2.2.3 Těžká mentální retardace (IQ 20 – 34)

Tato kategorie je v mnohém podobná středně těžké mentální retardaci, kromě snížené úrovně schopností, která je zde mnohem výraznější. Většina jedinců těžce mentálně retardovaných trpí značným stupněm poruchy motoriky a jinými přidruženými vadami (viz tabulka č. 1, str. 12). Možnosti výchovy a vzdělávání těchto osob jsou velmi omezené, ale včasná, systematická a vzdělávací péče dokáže přispět k rozvoji jejich motoriky, rozumových schopností, komunikačních dovedností, jejich samostatnosti a komplexní zlepšení kvality jejich života. „Tato diagnóza zahrnuje těžkou mentální subnormalitu a těžkou oligofrenii.“⁷

2.2.4 Hluboká mentální retardace (IQ je nižší než 20)

Osoby řazené do této kategorie jsou těžce omezeni ve své schopnosti porozumět požadavkům. Většina z nich je imobilní nebo značně omezená v pohybu (viz tabulka č. 1, str. 12). Postižení bývají inkontinentní a v lepších případech dokáží rudimentárně neverbálně komunikovat, např. kývání hlavou. Mají minimální nebo žádnou schopnost pečovat o své základní potřeby. Vyžadují neustálou pomoc a dohled. Možnosti výchovy a vzdělávání žáků jsou velice omezené. Hluboce mentálně retardovaný jedinec se může při vhodném dohledu a vedení podílet na praktických sebeobslužných úkonech. Časté jsou těžké neurologické nebo jiné tělesné nedostatky postihující hybnost, epilepsie a poškození zrakového a sluchového ústrojí. U mobilních

⁶ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, s. 30. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.

⁷ ref. 7, s. 31

pacientů se zpravidla vyskytují formy pervazivních vývojových poruch, zejména atypický autismus. „*Tato diagnóza zahrnuje hlubokou mentální subnormalitu a hlubokou oligofrenii.*“⁸

2.2.5 Jiná mentální retardace

Tato kategorie by měla být použita pouze tehdy, když je určení stupně intelektové retardace nesnadné nebo nemožné kvůli přidruženému senzorickeému či somatickeému poškození, např. u nevidomých, neslyšících, nemluvících, u jedinců s těžkými poruchami chování, osob s autismem nebo u těžce tělesně postižených osob.

2.2.6 Nespecifikovaná mentální retardace

Tato kategorie se užívá v případech, je-li nedostatek informací, aby bylo možno zařadit pacienta do jedné z výše uvedených tříd. „*Zahrnuje mentální retardaci NS, mentální subnormalitu NS, oligofrenii NS.*“⁹

Pro přehlednost připojuji na následující straně tabulku z publikace „*Mentální retardace*“ Ivy Švarcové se stručnou charakteristikou v různých složkách osobnosti a průvodními jevy jednotlivých stupňů mentální retardace. I přesto, že každý mentálně postižený je individuální jedinec s charakteristickými osobnostními rysy, projevují se u většiny z nich určité společné znaky. Jak je z *tabulky č. 1 „Průvodní jevy mentální retardace“* patrné, mentální retardace se projevuje především zpomalenou chápavostí, sníženou schopností vyvozování logických vztahů, sníženou mechanickou pamětí, těkavostí pozornosti, poruchami pohybové koordinace, citovou

⁸ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, s. 32. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.

⁹ ref 9, s. 32

vzrušivostí, impulzivností, hyperaktivitou, sugestibilitou a rigiditou chování, nerovnováhou výkonů, opožděným psychosociálním vývojem, zvýšenou potřebou bezpečí, poruchami v interpersonálních skupinových vztazích a sníženou adaptabilitou v sociální interakci a komunikaci. V základní škole speciální se setkáváme především s žáky se středně těžkým, těžkým a hlubokým stupněm mentální retardace.¹⁰

¹⁰ ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, s. 35. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.

„Tabulka č. 1: Průvodní jevy mentální retardace“

	Mentální retardace			
	Lehká (IQ 50-69)	Středně těžká (IQ 35-49)	Těžká (IQ 20-34)	Hluboká (IQ nižší než 20)
Neuropsychický vývoj	Omezený, opožděný	Omezený, výrazně opožděný	Celkově omezený	Výrazně omezený
Somatické postižení	Ojedinelá	Častá, častý výskyt epilepsie	Častá, neurologické příznaky, epilepsie	Velmi častá, neurologické příznaky, kombinované vady tělesné a smyslové
Poruchy motoriky	Opoždění motorického vývoje	Výrazné opoždění, ale postižení jsou mobilní	Časté stereotypní automatické pohyby, výrazné porušení motoriky	Většinou imobilní nebo výrazné omezení pohybu
Poruchy psychiky	Snížení aktivity psychických procesů, nerovnoměrný vývoj, funkční oslabení, převládají konkrétní, názorné a mechanické schopnosti	Celkové omezení, nízká koncentrace pozornosti, výrazně opožděný rozvoj chápání, opožděný rozvoj dovedností sebeobsluhy	Výrazně omezená úroveň všech schopností	Těžké postižení všech funkcí
Komunikace a řeč	Schopnost komunikovat většinou vytvořena, opožděný vývoj řeči, obsahová chudost, časté poruchy formální stránky řeči	Úroveň rozvoje řeči je variabilní; někteří jedinci jsou schopni sociální interakce a komunikace, verbální projev často bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný	Komunikace převážně nonverbální, neartikulované výkřiky, případně jednotlivá slova	Rudimentální nonverbální komunikace nebo nekomunikují vůbec
Poruchy citů a vůle	Afektivní labilita, impulzivnost, úzkostnost, zvýšená sugestibilita	Nestálost nálady, impulzivita, zkratkovité jednání	Celkové poškození afektivní sféry, časté sebepoškozování	Těžké poškození afektivní sféry, potřebují stálý dohled
Možnosti vzdělávání	Na základě speciálního individuálního vzdělávacího programu	Na základě speciálních programů (pomocná škola)	Vytváření dovedností a návyků, rehabilitační vzdělávací program	Vytváření jednoduchých dovedností a návyků (rehabilitace, individuální péče)

2.3 Pojetí vzdělávání v základní škole speciální

2.3.1 Pojetí vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením

Vzdělávání v základní škole speciální je stejně tak, jako v základní škole, navázáno na výchovu v rodině. Následuje po vzdělávání v mateřské škole, mateřské škole speciální nebo po přípravném stupni v základní škole speciální. Přípravný stupeň základní školy speciální u žáků se středně těžkým mentálním postižením, těžkým mentálním postižením více vadami nebo autismem, trvá jeden až tři roky.

Výuka v základní škole speciální je přizpůsobena žákům se sníženou úrovní rozumových schopností, zvláštnostmi v psychice, především s nízkou úrovní koncentrace pozornosti a nedostatečnou úrovní rozvoje volných vlastností, jimiž je způsobeno, že žák není schopen zvládat požadavky základního vzdělání, ale je schopen osvojit si základy vzdělání. Pomocí vhodně upravených podmínek a odborné speciálně pedagogické péči se žáci učí elementární vědomosti a dovednosti, utvářejí si nutné návyky, aby se byli schopni orientovat v okolním světě a měli nejvyšší možnou úroveň samostatnosti spolu se zapojením se do společenského života.

Základní škola speciální má desetiletou školní docházku. Dělí se na první stupeň, jenž je tvořen prvním až šestým ročníkem a druhý stupeň, do kterého patří sedmý až desátý ročník.¹¹

Edukace žáků na základní škole speciální je založena stejně jako v základní škole na respektování individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka. Základní škola i základní škola speciální by měla poskytovat

¹¹ *Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008, [cit. 2014-02-05]. ISBN 978-80-87000-25-0.

optimální podmínky, vstřícnou a klidnou atmosféru beze stresu a pocit jistoty a bezpečí, aby bylo žákům umožněno dosáhnout cílů základního vzdělávání.¹²

2.3.2 Pojetí vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami

Právo na vzdělávání a osvojení si základů vzdělání na přiměřené úrovni je umožněno i žákům s nejtěžšími formami mentálního postižení a žákům s postižením více vadami. Vzhledem k tomu, že žáci mají tak závažná mentální postižení, která jsou většinou spojená i s dalšími závažnými poruchami motoriky, komunikačních schopností i jinými zdravotními omezeními, je jejich vzdělávání velmi obtížné a není realizovatelné v pojetí základního vzdělávání, ale ve speciálně upraveném vzdělávacím programu. Pomocí speciálně pedagogického vedení a přizpůsobených podmínek odpovídajících individuálním potřebám a závažnosti postižení žáků si jedinci osvojují základní vědomosti, dovednosti a návyky, a zlepšují si tak úroveň soběstačnosti.

Vzdělávání je otevřený variabilní proces, kde se užívají netradiční speciální metody, díky kterým je možné napomoci překonávání dorozumívací bariéry a je doplňováno různorodou formou rehabilitační tělesné výchovy a relaxační aktivitou. Pro studium je charakteristické individualizované vyučování s vnitřním členěním třídy vycházející z úrovně jednotlivých schopností a potřeb, které vymezují obsah vzdělávání. Podle možnosti zatížení žáků se rozděluje režim dne na pravidelné střídání výuky, relaxace a hry. Každý žák má vypracovaný individuální vzdělávací plán. Správné prostorové i materiální vybavení se podílí na organizačním zabezpečení.¹³

¹²*Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007_07.pdf.

¹³ *Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008, [cit. 2014-02-05]. ISBN 978-80-87000-25-0.

2.4 Cíle vzdělávání na základní škole speciální

2.4.1 Cíle vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením

Základní vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením pomocí postupného rozvíjení klíčových kompetencí je stanoveno několika cíli. Jelikož jsou sníženy rozumové schopnosti a je opožděn psychomotorický vývoj, je nutné přizpůsobit cíle omezeným možnostem žáka.¹⁴

Elementární vzdělávání na základních školách poskytuje utváření a rozvoj klíčových kompetencí a základ všeobecného poznání, které se zaměřuje především na běžné situace v životě a na praktické jednání. Cíle vzdělávání pro základní školy a základní školy speciální se tedy liší především ohraničenými schopnostmi jedince.¹⁵

Podle *Rámcově vzdělávacího programu pro žáky se středně těžkým mentálním postižením* je usilováno o dosažení následujících devíti cílů:

- *„Vést žáky k všestranné a účinné komunikaci“*
Zjednodušit verbální či neverbální komunikaci s okolím pomocí využití všech dosažitelných systémů a forem dorozumívání.
- *„Pomáhat žákům, aby poznávali své schopnosti a možnosti a využívali je v osobním i pracovním životě“*
Poskytnout žákům osvojení si sebeobslužných činností a jednoduchých pracovních dovedností a návyků na takovém stupni, aby je dokázali používat v životě i v podporovaném zaměstnání či chráněných dílnách.
- *„Umožnit žákům osvojit si strategii učení a motivovat je k učení“*

¹⁴ *Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008, [cit. 2014-02-05]. ISBN 978-80-87000-25-0.

¹⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW:http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007_07.pdf.

Vést žáky pomocí pozitivní motivace ke stabilnímu postupu osvojování dovedností a návyků a dbát na jeho dodržování.

- *„Podněcovat žáky k myšlení na podkladě názoru a řešení problémů“*
Utvářet stereotypy chování pro využívání v určitých životních situacích pomocí podpory názorného myšlení a těsného sepětí s reálným světem.
- *„Rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých“*
Učit žáky schopnosti reálnému pohledu na svou osobu i na lidi v úzkém okolí, porozumět chování a konání druhých, poskytnout jim zažití uspokojení z výsledků společné práce
- *„Připravovat žáky k tomu, aby si uvědomovali svá práva a naplňovali své povinnosti“*
Rozvíjet u žáků samostatnost a způsobilost vyjádřit své požadavky a potřeby.
- *„Vytvářet u žáků potřebu projevat pozitivní city, vhodné projevy v chování, jednání, prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, k okolnímu prostředí i k přírodě“*
Obstarat žákům uspokojivé množství příležitostí k získání nových zkušeností a poskytnout jim možnost účastnit se na jednoduchých sociálních aktivitách.
- *„Učit žáky chránit vlastní zdraví i zdraví jiných“*
Utvářet a osvojovat si znalosti a dovednosti v péči o zdraví, ochraně před případným sexuálním zneužíváním a vést je ke kladnému myšlení.
- *„Vést žáky k ohleduplnosti k jiným lidem a učit je žít společně s ostatními lidmi“*
Předkládat dostatečné množství příležitostí v kontaktu s dalšími lidmi. Vést je k poznání a respektování odlišností rozličných skupin ve společnosti.¹⁶

¹⁶ *Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008, s. 12 [cit. 2014-02-05]. ISBN 978-80-87000-25-0.

2.4.2 Cíle vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami

U žáků s těžkým mentálním postižením, souběžným postižením více vadami a autismem nelze předpokládat získání cílů základního vzdělávání, neboť je komplikováno nízkou úrovní psychických funkcí, především pozornosti, paměti a volných vlastností, které jsou nutné k uspořádanému osvojování učiva. Jelikož je úspěšnost probouzení těchto funkcí u každého žáka odlišná, jedná se zejména o rozvoj základních dorozumívacích dovedností, pohybové nezávislosti, základů sebeobsluhy a soběstačnosti na nejvyšší možné úrovni. Potřebná je i kultivace osobnosti žáků, vývoje estetického cítění, výtvarných a hudebních schopností a elementárních pracovních dovedností. Základem sociální interakce s těmito jedinci při vzdělávání je zajištění atmosféry jistoty a bezpečí.

Podle *Rámcově vzdělávacího programu pro žáky s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami* je usilováno o dosažení následujících cílů:

- *„Vést žáky k osvojení základních hygienických návyků a činností týkajících se samoobsluhy*
- *Rozvíjet pohyblivost žáků a snažit se o dosažení co nejvyšší možné míry jejich samostatnosti a orientace ve vztazích k okolí*
- *Vést žáky k rozvíjení komunikačních dovedností využíváním systémů alternativní a augmentativní komunikace*
- *Rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat s blízkými osobami a vykonávat jednoduché úkony*
- *Vést žáky k vytváření pozitivních vztahů ke spolužákům a začlenění do kolektivu*
- *Připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako samostatné osobnosti*
- *Vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city*

- *Rozvíjet žákovu pozornost, vnímavost a poznání¹⁷*

¹⁷ *Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008, s. 72-73 [cit. 2014-02-05]. ISBN 978-80-87000-25-0.

3 Hudební výchova na základních školách speciálních

3.1 Význam hudební výchovy

V systému našeho školství není význam hudební výchovy oceněn. Svědčí o tom nízká hodinová dotace ve všech učebních plánech. Tento nedostatek se dá částečně eliminovat mezipředmětovým významem hudební výchovy. Propojíme-li hudební výchovu i v jiných předmětech. Například v hodině výtvarné výchovy žáci nakreslí podklady k písničce nebo si s učitelem zazpívají i při jiných předmětech. Volný rozvrh hodin na nižším stupni škol toto propojování umožňuje.¹⁸

Hudba má vliv na:

- fyziologické procesy – změna krevního tlaku, srdečního tepu a na hormonální změny (hladina adrenalinu v krvi)
- psychické procesy – oblast emocí, citové rozpoložení, působí na představivost i fantazii

Hudba napomáhá odbourávat stereotyp, každodenní starosti tím, že působí na „*instinktivní vrstvu člověka*“.¹⁹ Svými dynamogenními schopnostmi dokáže zasáhnout v samém základu. Například nápadný taneční rytmus popové skladby spontánně a bezprostředně působí na pohybové funkce. Nové a intenzivní zvukové impulsy jedince vzrušují, již známá melodie naopak zklidňuje. Hudba zabezpečuje spoustu tělesných, psychických a společenských potřeb. Skladba se svou formou, hudebně vyjadřovacími prostředky, výrazovými obměnami mnohdy zasahuje do psychických procesů, nálad, emocí a myšlenek člověka.

Hudební vnímání rozvíjí hudební sluch. Zpěv kromě estetického zážitku napomáhá ke zlepšení činnosti hlasového ústrojí a zrychluje procesy vyšší

¹⁸ JAHODA, Jaroslav. *Hudební výchova pro 1. - 3. ročník speciálních škol: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Septima, 1993, ISBN 80-901-4468-3.

¹⁹ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy*. 2. upravené. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 7. ISBN 14-440-88.

nervové činnosti. Hudba může lidem přinášet možnost seberealizace, kdy mohou uplatnit své hudební vlohy a schopnosti, rozvíjet hudební kreativitu, tvořivost, emocionální a intelektuální část své osobnosti. Zejména při sborovém zpěvu či instrumentální hře se podporují mezilidské kontakty a sociální vazby.

Sedlák zmiňuje následující nejdůležitější funkce hudby:

1. *Estetická* - Poskytuje posluchači hudebně estetický zážitek a poznávání krásy. Čím více je posluchač hudebně připravený, tím bývá dojem silnější.
2. *Výchovná (etická)* - Podílí se na utváření mravního profilu člověka.
3. *Specifické osvojování světa* - Poznání, které získáváme tím, že hudbou specificky poznáváme svět, sdělujeme prostřednictvím hudby dalším lidem. Hudba je tak jedním způsobem mezilidského dorozumívání.
4. *Terapeutická (léčebná)* - Hudba člověku dává vnitřní klid, napomáhá psychicky se odreagovat od konfliktních situací a tlumí stereotyp každodenního života.
5. *Hédonistická* - Poskytuje člověku potěšení a rozkoš.
6. *Rekreativní* – Dává člověku možnost rozptýlení, zábavy.
7. *Sociální* – Hudba je společenským činitelem a její sociální funkce je spojena českými hudebními tradicemi.²⁰

3.2 Úloha hudební výchovy na základních školách speciálních

Rozvoj hudebnosti je determinován vrozenými dispozicemi, správnou činností a koordinací sluchu, dechu, hlasu a pohybu.

3.2.1 Eliminace a náprava nedostatků

- *Sluchový výcvik*: rozpoznávat různé zvuky, tóny, výšku a sílu zvuku i tónu
- *Hlasový výcvik*: správné dýchání, artikulace, základy práce s hlasem

²⁰ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy*. 2. upravené. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, ISBN 14-440-88.

- *Rytmický výcvik (v koordinaci s pohybem):* pulsace, metrum, jednoduché rytmy (ozvěna); tempo – zpomalení, zrychlení

3.2.2 Rozvoj hudebnosti

- *Rytmické cítění:* od pulsace přes korektní provedení skladeb po elementární rytmičké doprovody
- *Cit pro melodii:* od rozpoznávání odlišné síly tónu různých výšek až po zpěv skladeb různého charakteru (lyrické, pochodové, taneční, apod.)
- *Rozlišení barvy tónů:* sluchové odlišení zvuku různorodých hudebních nástrojů (např. buben, trubka, klarinet, apod.)
- *Soustředit se na poslech hudby:* od poslechu vokálního a instrumentálního projevu vyučujícího k poslechu reprodukováných skladeb

3.2.3 Pěstovat hudebně pohybový projev

- *Koordinace hudby s pohybem:* chůze, pochod i prvky tanečních kroků; tleskání, pleskání, dupání
- *Radost z hudebního projevu*²¹

3.3 Obsah hudební výchovy na základní škole speciální

Obsah hudební výchovy je zajišťován souborem následujících hudebních činností: pěvecké, poslechové, instrumentální a hudebně - pohybové činnosti. Jednotlivé činnosti jsou vzájemně podmíněné, tudíž se mohou různě kombinovat, nemusí být použity všechny a mohou se využívat v určitém pořadí. Jejich výběr je určován především pedagogem.²² Hudební činnosti jsou

²¹ JAHODA, Jaroslav. *Hudební výchova pro 1 - 3. ročník speciálních škol: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Septima, 1993, ISBN 80-901-4468-3.

²² SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy*. 2. upravené. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, ISBN 14-440-88.

realizovány metodami rytmického nácviku, sluchové a hlasové výchovy, hudebními hrami a projevy tvořivé práce žáků.

3.3.1 Pěvecké, dechové, sluchové a řečové činnosti

Žáci se dle svých individuálních schopností učí správnému držení těla při zpěvu jednoduchých lidových písní, zřetelné artikulaci, hospodárnému dýchání. Rozpoznávají hudební a nehudební zvuky, lidské hlasy, různé hudební nástroje. Také se učí rytmizovat a melodizovat říkadla.²³

Zpěv je doprovázen hrou na hudební nástroj v nevhodnější hlasové poloze žáků.

3.3.2 Instrumentální činnosti a rytmická cvičení

Použitím nástrojů z Orffova instrumentáře (bubínek, hůlky, tamburína, triangel, chřestidlo, atd.) se žáci učí rytmickému doprovodu, který se nejprve nacvičuje hrou na tělo.²⁴

3.3.3 Hudebně - pohybové činnosti

Hudebně – pohybové činnosti žáci uskutečňují pohybovými hrami s říkadly a dětskými popěvkami. Pohybují se podle základních rytmických doprovodů (chůze, pochod, klus). Podle rytmu následně zpomalují nebo zrychlují.

3.3.4 Poslechové činnosti

Poslech hudby je realizován při poslechu jednoduchých, krátkých písní a skladeb určených pro děti a lidových písní v provedení dětských pěveckých

²³ VRBOVÁ-ČAMPULOVÁ, Jaroslava. *Hudební výchova na zvláštních školách*. Erpužice, 2004. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta, Katedra hudební kultury. Vedoucí práce PaedDr. Jiří Frolík.

²⁴ JAHODA, Jaroslav. *Hudební výchova pro 1. - 3. ročník speciálních škol: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Septima, 1993, s. ISBN 80-901-4468-3.

sborů. K poslechu pro žáky základní školy speciální je doporučován poslech relaxační hudby²⁵

Vhodný způsob poslechu hudby je živé provedení (učitel, výchovné koncerty, besídky).²⁶

²⁵ JAHODA, Jaroslav. *Hudební výchova pro 1. - 3. ročník speciálních škol: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Septima, 1993, ISBN 80-901-4468-3.

²⁶ JAHODA, Jaroslav. *Hudební výchova pro 4. - 6. ročník speciálních škol: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Septima, 1993, ISBN 80-858-0105-1.

4 Základní škola speciální, Plzeň, Skupova 15 (charakteristika školy, pracoviště, charakteristika žáků, projekty školy)

V následující kapitole je se budu věnovat Základní škole speciální v Plzni. Pokusím se přiblížit informace o pracovištích, o průběhu výuky hudební výchovy, kterých jsem se měla možnost účastnit. Informace jsou čerpány především ze *Školního vzdělávacího programu „Takový je můj svět“ pro základní školu speciální zpracovaného podle Rámcového vzdělávacího programu základní školy speciální*, doplňujících materiálů a rozhovorů, které mi ochotně poskytly paní učitelky Základní školy speciální v Plzni, a z vlastních poznatků, jež jsem získala při pěti osobních návštěvách hudební výchovy na třech pracovištích Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15.

4.1 Charakteristika školy

1. 1. 2006 byla škola v souladu s novým školským zákonem přejmenována na Základní školu speciální, Plzeň, Skupova 15. Je státní, plně organizovaná. Jejím zřizovatelem je Plzeňský kraj. Škola je úplná s 1. stupněm (1. – 6. ročník), 2. stupněm (7. - 10. ročník) a přípravným stupněm základní školy speciální. Ve třídách jsou žáci různého stupně mentálního postižení a více ročníků.

Škola má kapacitu 113 žáků a školní družina 30 žáků. Pedagogický sbor tvoří plně kvalifikovaní pedagogové. Tvoří jej ředitelka, zástupkyně ředitele, 23 pedagogů včetně výchovné poradkyně a poradkyně pro volbu povolání, metodika prevence sociálně patologických jevů, metodika environmentální výchovy a vychovatelek.

Počet tříd se odvíjí od počtu žáků. Průměrně je ve třídě s programem *Vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením* 6 žáků, s programem *Vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením souběžným postižením více vadami* je maximálně 5 žáků. Výchovně vzdělávací činnost zajišťuje speciální

pedagog, popř. 2 pedagogové, učitel a vychovatel, který se věnuje individuálně méně samostatným dětem.

Všichni zaměstnanci se snaží vytvářet pozitivní psychosociální klima školy. Žáci oslovují pedagogy i ostatní pracovníky školy křestními jmény a tykají jim, což pomáhá utvářet přátelskou atmosféru poskytující pocit jistoty a bezpečí, a žákům je tak umožněna lepší koncentrace při práci. Činnost není přerušována zvoněním. Výuka probíhá v blocích, které se střídají s relaxačními chvilkami.

Základní škola speciální, Plzeň, Skupova 15 poskytuje:

- Základy vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami – středně těžkým mentálním postižením, těžkým mentálním postižením a souběžně postižením více vadami a autismem a s hlubokým mentálním postižením.
- Reeducaci žáků s vadami řeči, zraku, a specifickými poruchami chování.
- Výuku v domácím prostředí u žáků, kteří ze zdravotních důvodů nemohou navštěvovat školu každý den.
- Rehabilitační péči žákům se zdravotním oslabením a poruchou mobility.
- Předprofesní přípravu žáků základní školy speciální.
- Upřednostňování rozvoje komunikačních schopností před encyklopedickými znalostmi.
- Vedení žáků k dodržování stanovených pravidel, především školního řádu.
- Mimoškolní vyžití žáků ve volnočasových aktivitách a činnostech zaměřených na spolupráci rodiny a školy jako součást programu primární prevence sociálně patologických jevů.
- Poradenské služby
- Spolupráci s místními organizacemi, orgány státní správy, s poradenskými pracovišti a odbornými lékaři.

4.2 Pracoviště Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15

4.2.1 Skupova 15

Hlavní pracoviště Základní školy speciální v Plzni sídlí v plzeňské části Bory. Nachází se zde čtyři třídy a školní družina, která umožňuje ranní i odpolední služby pro děti. Ve dvou učebnách je zároveň s učitelkou i vychovatelka.

Zájemci mají možnost stravování se v blízké školní jídelně. Pro relaxaci a odpočinek či pěstování květin děti mohou využívat zahradu na malém pozemku, jenž obklopuje školu.

Žákům je k dispozici cvičná kuchyňka, prádelna a malá tělocvična, kde probíhá zdravotní a relaxační cvičení. Děti se mohou učit novým dovednostmi v dílně, ve které je umístěna keramická pec, hrnčířský kruh a tkalcovský stav. Ve škole se nachází i koutek živé přírody. Žáci se v něm učí péči o vodní želvu a rybičky.

4.2.2 Tachovská 19

Školní budova tohoto pracoviště Základní školy speciální v Plzni je umístěna v okrajové části moderního sídliště Bolevec.

V této pobočce se nachází čtyři třídy, školní družina a rehabilitační místnost. Ve dvou třídách je zároveň s paní učitelkou i vychovatelka. Prostory celé budovy zcela odpovídají všem speciálním potřebám žáků. Je zde bezbariérový přístup.

Žáci mají i možnost odpočinku v relaxační části třídy i prostor pro individuální činnosti. Interiéry tříd jsou vybaveny vhodnými speciálními pomůckami a vhodným zařízením. Školní družinu je možno využívat ráno i odpoledne. Stravování je zajištěno v jídelně, která se nachází poblíž základní školy speciální.

Žáci zde mohou využívat sportovní areál a dopravní hřiště, které patří přilehlé základní škole. Dle svých možností se žáci věnují pěstitelským pracím

na školní zahrádce, učí se základy vaření či zacházet s nářadím. Žáci mají možnost využívat i menší počítačovou učebnu.

4.2.3 Rabštejnská 29

Následující pracoviště Základní škola speciální v Plzni se nachází v Rabštejnské ulici, v části Plzeň Lochotín. Škola je součástí objektu Domova pro osoby se zdravotním postižením Nováček, kde mají uživatelé tohoto zařízení zajištěnou výchovu a vzdělávání. Pobyt klientů bývá celotýdenní nebo celoroční. Stravu obstarává přímo Domov pro osoby se zdravotním postižením Nováček.

Velká část dětí je těžce až hluboce mentálně postižena, většinou navíc s kombinací zrakového či tělesného postižení nebo autismu, proto je každý žák vzděláván podle individuálního vzdělávacího programu. Programy vytvářejí třídní vyučující jednotlivým žákům, aby vyhovovaly přesně možnostem dítěte. Podle rozvrhu hodin se děti učí ve vyučovacích blocích v krátkých časových intervalech. Výuka je přerušována relaxačními a tělovýchovnými chvilkami.

V interiéru školy se nachází čtyři třídy, které jsou zařízeny tak, aby nejlépe splňovaly podmínky pro výuku postižených žáků. Spolu s paní učitelkou je ve třech učebnách zároveň i vychovatelka. Žáci mohou využívat cvičnou kuchyni, keramickou dílnu a místnost muzikoterapie, které patří Domovu pro osoby se zdravotním postižením Nováček.

Do Základní školy speciální v Plzni přijíždějí několikrát do roka lidé ze sdružení Pomocné tlapy se psy v rámci canisterapie. Vzhledem k výborné spolupráci s 1. Základní školou, 7. Základní školou a 16. Základní školou, přicházejí žáci z těchto škol za dětmi z pracoviště v Rabštejnské 29 s připraveným hudebním a divadelním programem plným soutěží.

Žákům je poskytováno vzdělávání a výchova, obohacení o dovednosti i sociální zkušenosti v přívětivé atmosféře jistoty a bezpečí, aby jim byla nahrazena péče rodiny v největší možné míře.

4.2.4 Zábělská 43

Pracoviště Zábělská 43 bylo zřízeno při Domově pro osoby se zdravotním postižením Jitřenka, který na rozdíl od Domova pro osoby se zdravotním postižením zajišťuje pouze denní pobyty klientů. Žákům je zde poskytnuto i stravování.

Nachází se zde jedna třída, ve které se vzdělávají děti dosahující věku školní docházky. Ve třídě s paní učitelkou pracuje zároveň i vychovatelka. Žáci mají individuální vzdělávací program, v němž se přihlíží k momentálnímu stavu dítěte.

K budově patří přilehlá malá zahrada, kde děti při příznivých podmínkách tráví hodiny pracovní a tělesné výchovy. Jelikož se v okolí pracoviště nachází několik naučných stezek, využívají je žáci nejen k rekreaci, vycházkám, ale i k pozorování přírody, rostlin a živočichů.

Při výuce je ve třídě k dispozici počítač, audiovizuální technika a početné množství speciálních pomůcek, jež jsou využívány k rozumové a smyslové výchově. Dům pro osoby se zdravotním postižením Jitřenka poskytuje kuchyňku, tělocvičnu a keramickou dílnu, kde si žáci mohou osvojit základy vaření a mnoho dalších dovedností.

4.3 Charakteristika žáků

Do Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15 dojíždějí žáci nejenom z Plzně, ale i z okolních obcí. Do další skupiny patří klienti Domova pro osoby se zdravotním postižením Nováček, kteří mají trvalé bydliště u rodičů bydlicích i ve velké vzdálenosti od Plzně. Speciálně pedagogické centrum nebo pedagogicko-psychologická poradna vydá doporučení k zařazení žáka do základní školy speciální zákonnému zástupci, který pak podá žádost ředitelce školy.

Základní škola speciální zajišťuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami:

- a) Středně těžkým mentálním postižením – Ve výchovně vzdělávacím procesu je velký důraz kladen zejména na automatizaci návyků sebeobsluhy a osobní hygieny.
- b) Těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami a autismem a s hlubokým mentálním postižením – Tito žáci vyžadují odlišné metody práce, způsob vzdělávání a speciálně upravené podmínky vyhovující jejich potřebám.

Přípravný stupeň základní školy speciální – Na základně doporučení speciálně pedagogického centra nebo pedagogicko-psychologické porady jsou žáci ve věku 5 – 8 let zařazováni do přípravného stupně. Přípravný stupeň je 1 – 3 letý.

Školní družina – Na pobočkách Skupova 15 a Tachovská 19 je žákům bez ohledu na jejich věk a stupeň mentálního postižení poskytnuta ranní i odpolední výchova a péče. Pobyť ve školní družině je zdarma.

4.4 Projekty a spolupráce školy

Základní škola speciální v Plzni zapojuje i do dlouhodobých projektů i v rámci mezinárodní spolupráce. Mezi tyto projekty patří i spolupráce s bavorskou školou Papst Benedikt Schule ze Straubingu v rámci projektu „*Výměna zkušeností při rehabilitační péči*“.

Škola se tradičně účastní a uspořádává mnoho hudebních, výtvarných, sportovních, poznávacích akcí a besed. Vybrala jsem několik následujících hudebně – dramatických akcí:

- Výstava výtvarných prací žáků naší školy „*Takový je můj svět*“, kde na vernisáži vystupují žáci Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15 s nacvičeným programem.

- Vystoupení s nacvičeným hudebně - tanečním programem v rámci různých akcí.
- Vánoční besídky jednotlivých pracovišť pro rodiče a žáky přílehlých mateřských a základních škol.
- Návštěvy divadelních představení v divadle Jonáš, Alfa, Polanova síň, D-klub, M-klub, agentury JL, agentury Reny.
- Návštěvy výchovných koncertů základní umělecké školy.
- Návštěvy vystoupení skautů, dětí základních škol a studentek střední odborné školy.
- Návštěva koncertu pro mentálně postižené v Praze „*Chceme žít s vámi*“ a návštěva Matějské pouti ve spolupráci s Domovem pro osoby se zdravotním postižením Nováček.
- Soutěž ve zpěvu DO-RE-MI.
- Country bál s kapelou.

5 Hudební výchova na Základní škole speciální v Plzni

V následující kapitole bude čerpáno ze *Školního vzdělávacího programu „Takový je můj svět“ pro základní školu speciální zpracovaného podle Rámcového vzdělávacího programu základní školy speciální*. Hudební výchova je v něm zahrnuta ve dvou dílech, jež jsou zpracovány podle úrovně mentálního postižení žáků - žáci se středně těžkým mentálním postižením a s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami. Předmět začleňuje mnoho průřezových témat (Osobnostní a sociální výchova, Environmentální výchova, Multikulturní výchova).

5.1 Hudební výchova žáků se středně těžkým mentálním postižením na Základní škole speciální v Plzni

5.1.1 Charakteristika předmětu

Předmět hudební výchova součástí vzdělávací oblasti *Umění a kultura*. Žák se pomocí hudby dokáže odreagovat, rozvíjí se jeho hudební citění, smysl pro rytmus, intonace a neverbální komunikace. Hudebními činnostmi se rozvíjí hrubá i jemná motorika. Sebevědomí žáků je podporováno především vystupováním na školních kulturních akcích a výstavách. Žáci se učí zacházet s jednoduchými hudebními nástroji a doprovázet s nimi zpěv. Hudební výchova pomáhá rozvíjet řeč a emocionální vyjádření.

Vyučovací metody vychází z didaktických zásad – přiměřenost, názornost a posloupnost. Užívané postupy vedou především k pozitivnímu prožitku z hudby, relaxaci, rozvoji smyslového vnímání, motoriky, paměti a řeči. Forma výuky je přizpůsobována věku a celkové mentální úrovni žáků. Při výuce jsou využívány nejen poslechy relaxační hudby, hudebních nástrojů, nahrávek dětských písní, ale i didaktické hry s hudebním zaměřením (Na dirigenta, Ozvěna). Při manipulaci s hudebními nástroji mají žáci vždy názornou ukázkou. Při relaxaci je dáván prostor spontánním projevům žáků.

5.1.2 Cílové zaměření předmětu hudební výchova

- Způsobení pozitivních prožitků, pocitů bezpečí a relaxace
- Rozvíjení smyslů, hrubé i jemné motoriky
- Rozvíjení tvořivých dovedností
- Utváření kladného vztahu k umění
- Rozvíjení hudebního cítění
- Naplnění základních potřeb - potřeba sebeaktualizace a estetických vjemů
- Podpora sebevědomí veřejným vystupováním a prezentací vlastní tvorby
- Poznávání národní kultury

5.1.3 Vzdělávací obsah hudební výchovy žáků se středně těžkým mentálním postižením na základní škole speciální v Plzni

1. – 3. ročník

- Sluchová, hlasová, dechová a řečová cvičení
 - zpívat jednoduché lidové a umělé písně k danému ročnímu období přiměřené hlasovému rozsahu (do kvinty až sexty) a individuálním schopnostem žáka
 - naučit se správně hospodařit s dechem, držet tělo a zřetelně vyslovovat využitím slovních spojení, říkadel, artikulačních, dechových, fonačních a intonačních cvičení s ohledem na individuální schopnosti žáka
 - přiměřeně ke svým schopnostem rozlišovat a napodobovat rozličné hudební i nehudební zvuky i bez využití zraku (hlasy zvířat, zvuky v domácnosti, hudební nástroje, vysoké a nízké tóny)
- Instrumentální činnosti
 - dle návodu používat při hudebních činnostech jednoduché hudební nástroje (pokličky, misky, vařečky, dešťová hůl), Orffův instrumentář, vytleskávat či vydupávat základní rytmus (Hra na tělo)

- Hudebně-pohybové činnosti
 - pohybová improvizace či napodobování předvedeného pohybu ve spojitosti s hudbou, pochod podle jednoduchých hudebních doprovodů (bubínek – zrychlování, zpomalování), pohybové hry s říkadly a popěvky
- Poslechové činnosti
 - soustředit se na poslech jednoduché známé lidové nebo umělé písně pro děti
 - návštěva koncertu dětského sboru s ohledem na individuální schopnosti žáka

4. – 6. ročník

- Sluchová, hlasová, dechová a řečová cvičení
 - zpívat lidové a umělé písně s tematikou daného ročního období s hudebním doprovodem s ohledem na hlasový rozsah a individuální schopnosti žáků - nácvik na besídku
 - správně pravidelně a hospodárně dýchat, zřetelně artikulovat a držet tělo při zpěvu a rytmicizaci říkadel (pochopení rytmu ve vztahu k správné artikulaci a dýchání)
 - rozlišovat hudební a nehudební zvuk, zvuky hudebních nástrojů, zvuky přírodní i umělé, mluvený a zpívaný hlas, výšku, sílu a délku tónu
 - rozpoznat známé písně podle zahrané melodie
- Instrumentální činnosti a rytmická cvičení
 - pojmenovat vybraný rytmický nástroj (Orffův instrumentář) a hrát na něj při hudebních činnostech (Hra na tělo, vytleskávání a vydupávání rytmu, doprovod říkadel a písní)
- Hudebně-pohybové činnosti
 - vlastním pohybem doprovázet vybranou hudbu, tančit jednoduché tance a zvládat taneční hry s ohledem na individuální schopnosti žáků

- vytleskávání, vydupávání rytmu, pochod s hudebním doprovodem, tance (mazurka, polka, valčík), pohybové hry s říkadly a dětskými popěvkami, taneční improvizace
- Poslechové činnosti
 - Přiměřeně schopnostem žáka se koncentrovat na poslech melodií a skladeb pro děti, poslech zpěvu a hry na hudební nástroj
 - návštěva koncertů, besídek a výchovných koncertů pro děti

7. - 10. ročník

- Sluchová, hlasová, dechová a řečová cvičení
 - využívat pěvecké návyky, dovednosti správně hospodařit s dechem a zřetelně při zpěvu i mluveném projevu artikulovat
 - sluchem rozpoznat hudebních nástrojů a známé melodie
- Instrumentální činnosti a rytmická cvičení
 - doprovázet s ohledem na individuální schopnosti žáků písně a říkadla na rytmické hudební nástroje (Orffův instrumentál)
 - Hra na tělo, vytleskávání a vydupávání rytmu
- Hudebně pohybové činnosti
 - pohybové hry s říkadly a popěvkami pro děti, pochodování podle hudby
 - základní kroky tanců (mazurka, polka, valčík)
 - taneční improvizace
- Poslechové činnosti
 - poslech lidových a umělých písní doporučených pro děti, krátkých skladeb známých skladatelů
 - návštěva koncertů, besídek pro děti

5.2 Hudební výchova žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami na Základní škole speciální v Plzni

5.2.1 Charakteristika předmětu

Hudební výchova rozvíjí žákům s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami hudebnost, dále jejich rytmické a intonační schopnosti. Také zlepšuje řečové dovednosti, sluch a motoriku žáků. Při hodině výchovy lze žákům zlepšit náladu, pomoci odreagovat napětí, překonat únavu a koncentrovat pozornost.

V předmětu Hudební výchova jsou využívány metody, které vedou ke k pozitivnímu prožitku hudby, relaxaci, rozvoji smyslového vnímání, motoriky a paměti. Jako poslech je k dispozici relaxační hudba, nahrávky dětské písně a hudebních nástrojů.

5.2.2 Cílové zaměření předmětu hudební výchova

- Navození pozitivních pocitů
- Stimulace sluchového a pohybového vnímání
- Rozvoj individuálních schopností
- Vytvoření si citlivého vztahu k hudbě
- Napodobování a rozpoznání hudebních a nehudebních zvuků
- Identifikace daných hudebních nástrojů
- Osvojení si hry na tělo a jednoduché rytmické nástroje
- Koncentrace na poslech krátkých skladeb

5.2.3 Vzdělávací obsah hudební výchovy žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami na Základní škole speciální v Plzni

1. – 3. ročník

- Sluchová, hlasová, dechová a řečová cvičení
 - zvládat správné dýchání (dechová cvičení), správné držení těla při dýchání, nácvik péče o dýchací cesty (používání kapesníku, zubního kartáčku, pobyt na vzduchu, větrání místnosti)
 - výslovnost textů písní, prodlužování výdechové fáze při zpěvu formou her (bublifuk, balónky)
 - reakce na píseň, hlas a hudební nástroje; zpěv jednoduché písně
- Instrumentální činnosti a rytmická cvičení
 - u těžce mentálně postižených mluvíme pouze o receptivní složce (vnímání), aktivní činnosti nejsou schopni, seznámení s Orffovým instrumentárem, nácvik uchopení nástrojů s asistovanou pomocí nebo bez
- Hudebně pohybová cvičení
 - vnímání rytmu, hra na tělo, používání ozvučených hraček
 - pohybové hry s říkadly a dětskými písněmi, pohupy na klíně do rytmu písně
- Poslech hudby
 - vnímání relaxační hudby, poslech lidových písní a říkadel
 - poslech zpěvu učitelky a ozvučených hraček

4. – 6. ročník

- Sluchová, hlasová, dechová a řečová cvičení
 - dechová cvičení, zaměření na správnou artikulaci textů písní a říkadel – fonační, intonační a melodická cvičení
 - zpěv jednoduché písně s hudebním doprovodem, hra na tělo
- Instrumentální činnosti a rytmická cvičení
 - rytmizace tleskáním a dupáním, jednoduchý doprovod sebe a spolužáků
 - uchopování nástrojů Orffova instrumentáře

- Hudebně pohybová cvičení
 - rytmicke říkadla, pohybové hry s říkadly a dětskými popěvkami
 - hudebně – pohybová činnost
- Poslech hudby
 - koncentrace na poslech jednoduché a krátké skladby, lidových písní, relaxační hudby
 - poslech vystoupení žáků základní školy

7. – 10. ročník

- Sluchová, hlasová, dechová a řečová cvičení
 - fonační, intonační a melodická cvičení (správná artikulace, práce s dechem)
 - zpěv jednoduché písně doprovázené hudebním nástrojem
- Instrumentální činnosti a rytmická cvičení
 - rytmicke tleskáním, hrou na nástroje Orffova instrumentáře,
- Hudebně pohybová cvičení
 - hudebně pohybové činnosti, pohybové hry s říkadly, jednoduché tanečky, pohyb podle rytmického doprovodu
- Poslech hudby
 - soustředění se na poslech jednoduchých skladeb určených dětem, relaxačních písní

Pro některé žáky je v případě potřeby na základě odborného vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně nebo speciálně pedagogickém centru vypracován individuálně vzdělávací program.

Ukázka dvou *individuálních vzdělávacích plánů* hudební výchovy pro žáky těžce mentálně postižené souběžným postižením více vadami. Žáci by měli splnit následující aktivity:

Ukázka č. 1:

- hra na tělo
- poklepy v rytmu po těle
- pohupy na klíně se zpěvem
- poslech hudebních nástrojů, rádia, zpěvu učitelky
- rozvíjet muzikálnost a radost z poslechu hudby a písní
- reakce na píseň, hlas
- manipulace s ozvučenými hračkami
- poslech pomůcek s relaxační hudbou
- návštěva výchovných koncertů

Ukázka č. 2:

- vnímání hudby
- poslech relaxační hudby
- nácvik správného dýchání
- nácvik péče o dýchací cesty – používání kapesníku
- používání zubního kartáčku
- příprava na pohybovou činnost
- seznámení s rytmickými nástroji
- napodobování hlasů zvířat a přírodních zvuků
- reakce na píseň a hlas
- seznámení s Orffovým instrumentárem – nácvik uchopení nástrojů
- hra na tělo
- poslech hudebních nástrojů, rádia, zpěvu učitelky
- rozvíjet muzikálnost a radost z poslechu hudby a písniček

5.3 Pozorování výuky hudební výchovy na pracovištích Základní školy speciální v Plzni (terénní výzkum)

5.3.1 Pracoviště Tachovská 19

Navštívila jsem hodinu hudební výchovy na pracovišti Základní školy speciální v Plzni – Tachovská 19. Přítomno bylo šest žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením.

Vyučování probíhalo formou hudební dílny v barevně vymalované třídě. Na zdech visely nástěnky s právě probíraným učivem. V zadní části třídy je odpočinková část třídy s kobercem, sedacími vaky, polštáři. Paní učitelka měla k dispozici keyboard jako doprovod k písním, které měla na vyučovací hodinu připravené. Žáci seděli v lavicích.

Před začátkem zpívání si děti s paní učitelkou vyjmenovaly měsíce a roční období. Každý měl za úkol zařadit měsíc, v němž se narodil do správného ročního období.

Žáci za doprovodu keyboardu zpívali následující písně:

Píseň *Jaro, Léto, Podzim, Zima* (příloha 1)

Před zpíváním této písně si žáci zopakovali text. Paní učitelka žáky upozornila, kdy nastává repetice.

Píseň *Měsíce* (příloha 2)

K této písni mají žáci jako speciální pomůcku čtvrtky, na kterých jsou nakresleny typické znaky vztahující se ke každému měsíci v roce (např. Prosinec – vánoční stromeček; Leden – led, rampouch). Pro děti je to snadnější způsob pro rychlejší vybavení si textu při pěvecké činnosti.

Píseň *Barvičky* (příloha 3)

U této písně byla stejně jako u předchozí písně *Měsíce* použita metoda obrázků k jednoduššímu vybavení si textu písně, který si žáci s paní učitelkou pozorně zopakovali.

Píseň *O notách* (příloha 4)

Součástí této písně byl i rytmický doprovod žáků formou tleskání rukama nebo hry na tělo při pomlkách. Docházelo tak k rytmickému zopakování předchozího taktu se zpěvem.

Píseň *Zvonky* (příloha 5)

Píseň *Voláme slunce* – V této písni žáci kromě pěvecké činnosti předváděli obsah textu pomocí pohybů a gest.

V doprovodu většiny skladeb se vyskytovaly především hlavní harmonické funkce (T, S, D)

Následovala hudební hra založená na poslechu hudby, kdy vyučující žákům hrála na keyboard melodie známých písní a oni je museli identifikovat. I přes to, že někteří žáci melodii poznali, bylo pro ně velmi obtížné vzpomenout si na název písně.

Paní učitelka rozložila na koberci obrázky hudebních nástrojů a cedulky s jejich názvy a žáci měli za úkol přiřadit je ke správným obrázkům a následně předvést, jak se na daný nástroj hraje.

Při hudební výchově v tomto pracovišti Základní školy speciální v Plzni je někdy čerpáno z knihy *Pohádky z rozkvetlé louky a stříbrné tůňky*, kde jsou pohádky doprovázeny obsahově i tematicky souvisejícími písněmi.

Obsah vyučování hudební výchovy je obvykle mezipředmětový. Například zpívají-li žáci při hudební výchově písně o jaře, tak při výtvarné výchově pro lepší zapamatování písně malují obrázky související s nově naučenými písněmi.

5.3.2 Pracoviště Rabštejnská 29

Naskytla se mi příležitost navštívit ranní patnáctiminutový vyučovací blok hudební výchovy na pracovišti Základní školy v Plzni Rabštenská 29. Jak jsem již v podkapitole 4.1.3. Rabštejnská uváděla, většina žáků je těžce až hluboce mentálně postižena, většinou navíc s kombinací zrakového či tělesného postižení nebo autismu, z tohoto důvodu vyučování probíhalo v krátkém bloku.

Paní učitelky, vychovatelky a žáci ze všech čtyř tříd, z této pobočky školy, si v jedné třídě sedli do kruhu na matrace a sedací pytle. Některým žákům jejich momentální stav a rozpoložení neumožnil zůstat ve třídě, proto s další paní učitelkou odešli do jiné třídy. Každý žák měl k dispozici z Orffova rytmického instrumentáře tamburínu, bubínek, chřestidlo, rolničky na třmenu, trianl nebo ručně vyrobené chřestidlo.

Paní učitelka dětem rozdala čtvrtky, na kterých byly z každé strany nakresleny obrázky vystihující určitou píseň. Například píseň *Běží liška k Táboru* na speciální pomůcce představovala lišku utíkající před ježkem k městu Tábor. Vyučující ukázala vždy na jeden určitý obrázek a žáci měli za úkol poznat, o jakou píseň se jedná. Pokud se jim název nedařil uhodnout, napomáhala jim tím, že dětem pokládala otázky, co na obrázku vidí a co se na něm děje, dokud si nevzpomněly. Pokaždé se jim ale podařilo název písně uhodnout, příležitostně s malou pomocí.

Následovalo zpívání dané uhodnuté písně a její rytimizace za doprovodu akustické kytary. Paní učitelka nejprve zopakovala žákům text písně a vytleskala její rytmus, který se měli pokusit zopakovat. Děti tato hudební činnost velmi bavila, některé dokonce vedla k tomu, že se spontánně postavily a pohybovaly se do rytmu nebo si klepaly na nohy, tleskaly nebo radostně pokřikovaly. Žáci zpívali podle obrázkových předloh následující lidové a umělé písně:

- *Běží liška k Táboru*
- *Když jsem husy pásala*
- *Komáři se ženili*

- *Já jsem muzikant*
- *Není nutno*
- *Pásla ovečky*
- *Pec nám spadla*
- *Prší, prší*
- *Ta naše hospoda*
- *Tluče bubeníček*
- *Žezuličko, kde jsi byla*
- *Žába*

Píseň *Já jsem muzikant*

Před zpěvem této písně měly děti za úkol poznat hudební nástroje na obrázcích a ukázat pohyby, jak se na ně hraje. Zpěv probíhal formou rozhovoru, kdy paní učitelka zazpívala: „ Já jsem muzikant a přicházím k vám z české země,“ a žáci odpovídali: „ My jsme muzikanti, přicházíme k Vám.“ Následovalo střídání vyučující a dětí po verších.

Píseň *Pásla ovečky*

Žáci s učitelkami a vychovatelkami tančili v kruhu. Podle textu střídali dupání a cupitání.

Píseň *Prší, prší*

Paní učitelka se ptala žáků, co vidí na obrázku, na kterém bylo nakresleno deštivé počasí, koně, louka, kukačka. Po zazpívání této písně byly dětem pokládány otázky související s obsahem písně. Měly za úkol předvést, jak dělá kukačka. Podívat se z okna a povědět, jaké bylo počasí.

Pro žáky byl největší problém propojení zpěvu, pohybu a rytmické činnosti. Většina žáků při tanci v kruhu pozorovala druhé, a tudíž přestávala zpívat. Stejně tomu bylo i v případě hry na Orffovy nástroje a zpívání písně. Děti se soustředily na zvuk vycházející z nástroje natolik, že přestaly zpívat. Paní učitelky se je snažily navést k tomu, aby zkoušely činnosti propojit. Žáci byli motivováni

chválením. Třidu naplnila radostná a příjemná atmosféra, kterou násobil po každé písni potlesk žákům.

5.3.3 Pracoviště Skupova 15

Jako třetí jsem navštívila vyučovací hodinu hudební výchovy na pracovišti Základní školy speciální v Plzni Skupova 15. Výuka probíhala formou hudební dílny. Žáci ze třech tříd spolu s vyučujícími seděli v kruhu na židlích.

Protože jsem pro žáky byla neznámý člověk, paní učitelka rozhodla, že se všichni v kruhu postupně představíme. Každý měl za úkol „vytukat“ své jméno do šamanského bubnu. Tento druh seznámení napomohl uvolnit atmosféru. Paní učitelka měla připravené ke každé písni jako pomůcku obrázky znázorňující všechny sloky dané písni.

Vyučující je žákům rozdala a ti měli za úkol být pozorní a poslouchat text písni, aby obrázek vždy ukázali při správné sloce. Paní učitelka zopakovala slova písni a upozornila děti na jejich sloky. Následoval zpěv za doprovodu akustické kytary. Pokud některý žák svůj obrázek nestihl nebo zapomněl zvednout ve správnou chvíli, pomohla jim vyučující. Někteří žáci měli snahu svému spolužákovi pomoci či ho napomenout.

Paní učitelka využívala těchto pomůcek téměř při každé písni. Pro žáky je obrázek názorný a usnadňuje jim vybavit si text a zároveň udržuje jejich pozornost, protože každý má se svým obrázkem v písni určitou roli. Podle obrázkových předloh se zpívaly například následující lidové a umělé písni:

- *Barvičky*
- *Krávy, Krávy*
- *Měsíce*
- *Štěňata*
- *Voláme slunce*
- *Zvonky*
- *a další*

Některé písně byly doprovázeny tleskáním a do rytmu nebo znázorňováním textu pohyby a gesty.

Na závěr hudební výchovy se zpíval dvojhlas. První část zpívala s paní učitelkou píseň *Jede poštovský panáček* a současně druhá část dětí s další vyučující zpívala píseň *Já do lesa nepojedu*.

V průběhu celé hudební výuky byl každý žák chválen a pozitivně motivován k hudebním činnostem. Po zpěvu písní vždy následoval potlesk. Ve třídě byla velmi příjemná atmosféra.

5.3.4 Taneční představení žáků z pracoviště Skupova 15

Základní škola speciální, Plzeň, Skupova 15 má smlouvu se Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje, kde se každý rok vystavují výtvarná díla žáků ze všech pracovišť školy. Při této příležitosti připravují paní učitelky z pracoviště Skupova 15 pro žáky taneční vystoupení na určité téma, které uvádějí vždy na vernisáži výstavy, ale i v rámci jiných akcí.

Základní škola speciální, Plzeň, Skupova 15 se například pravidelně účastní přehlídky tvořivosti a schopnosti dětí s postižením „*Prostor v duši*“ v Tachově a přehlídky zájmové činnosti žáků speciálních škol v Horšovském Týně, kde žáci také vystupují se svým tanečním programem.

Jako poslední jsem v rámci hudební výchovy měla možnost pozorovat jeden nácvik již výše zmíněného tanečního představení a zhlédnout záznam z vystoupení z loňského roku na DVD.

Taneční vystoupení v loňském roce bylo na téma filmu „*Mamma Mia*“ doprovázené písněmi skupiny Abba. Žáci měli vytvořené osobité barevné kostýmy s třásněmi, šátky a parukami. Součástí choreografie byl tanec v kruhu, řadách, jednotlivě i ve dvojicích. V představení se objevovaly prvky pochodování, dupání, tleskání, točení a skákání. Žáci během představení používali i rekvizity – trampolínu, duhový látkový kruh. Celý program trval patnáct minut.

V rámci hudební výchovy Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15 jsem se účastnila nácviku nového tanečního představení, kterého je tématem filmu „Pomáda“. Paní učitelky zajistily všem žákům do první části představení jako kostýmy pánské montérky a kšiltovky. V další části představení se pouze dívky převlékly do puntíkatých sukní a vzaly si kolem krku šátek. Žáci měli jako rekvizity plastové poklice na kola aut, které při vystoupení představovaly volanty aut, a dívky v průběhu tančily s barevnými deštníky. Během vystoupení se střídaly skupinky chlapců a dívek a dvojice tanečníků ztvárňujících hlavní filmové postavy. Celý program trval jedenáct minut.

5.3.5 Zhodnocení průběhu hudební výchovy na Základní škole speciální v Plzni

V průběhu terénního výzkumu na Základní škole speciální v Plzni vyučování hudební výchovy naplňovaly všechny typy již výše zmíněných hudebních činností.

V pěveckých činnostech se žáci zaměřovali na zpěv jednoduchých lidových písní s dětskou tematikou či jarním tématem. Žáci byli vedeni ke zřetelné artikulaci a správnému hospodaření s dechem.

Instrumentální činnosti byly realizovány především hrou na Orffův instrumentář. Žáci si vybrali jednoduchý nástroj a pokoušeli se podle návodu a s pomocí paní učitelky rytmicky doprovázet zpěv určité písně. Druhou variantou bylo vytleskávání a vydupávání rytmu dané písně.

Hudebně pohybové činnosti probíhaly formou pohybové improvizace v kruhu nebo nápodobou předvedeného pohybu ve spojitosti s hudbou.

Poslechovou činností, které jsem se v rámci hudební výchovy na Základní škole speciální účastnila, byla hra na keyboard. Paní učitelka zahrála melodii jednoduché lidové písně a žáci ji měli za úkol poznat a poté ji zazpívat.

Pro středně těžce a těžce mentálně postižené žáky bylo nejvíce náročné propojení zpěvu a pohybu. Většina žáků přestávala při zapojení pohybové činnosti do pěvecké zpívat. Setkala jsem se s tím zejména u mladších žáků v pracovišti Rabštejská 29. Avšak u starších žáků v pracovišti Skupova 15 jsem

se s nepropojováním pěveckých a pohybových činností v takové míře nesetkala. Žáci z tohoto pracoviště nacvičovali taneční vystoupení, a proto se soustředili především na pohybovou činnost, tudíž je nerozptyloval zpěv. Naopak bylo zajímavé pozorovat, jak někteří žáci spontánně s hudebním podkladem zpívali. Hudební výchova zaujala téměř všechny žáky a aktivizovala je k činnosti. Při vyučování hudební výchovy byla ve třídě vždy radostná atmosféra. Bylo zřejmé, jak moc žáky hudební činnosti baví.

Jako velmi důležitou na základní škole speciální považuji roli učitele. Pedagog v základní škole speciální musí splňovat nejen požadavky speciálního vzdělání, ale neméně hodnotnou složkou jsou jeho osobnostní rysy. Při práci s mentálně postiženými dětmi, které vyžadují speciální péči a individuální přístup, je nutné, aby byl učitel velmi trpělivý, empatický, dokázal se vcítit do myšlenkových procesů žáků s ohledem na jejich individuální zvláštnosti a zároveň byl při hudební výchově tvořivý a hudebně nadaný.

6 Závěr

Předložená bakalářská práce se zabývá hudební výchovou na Základní škole speciální v Plzni. Cílem bakalářské práce je přiblížit problematiku základní školy speciální běžné populaci, zmapovat průběh výuky hudební výchovy žáků středně těžce a těžce mentálně postižených a souběžně postižených více vadami.

Zpracovávání tohoto tématu pro mě bylo vskutku zajímavé a vážím si toho, že jsem se jím mohla zabývat. Během samotné realizace jsem se však neustále potýkala s problémem rozsahu a sama jsem byla překvapená tím, jak obsáhlé je toto téma. Přesto věřím, že se mi podařilo strukturovat práci systematicky a je přínosným shrnutím nejpodstatnějších zajímavostí, jež popisují průběh a obsah hudební výuky žáků středně těžce a těžce mentálně postižených a souběžně postižených více vadami na Základní škole speciální v Plzni. Velmi si cením příležitosti zúčastnit se vyučování hudební výchovy ve třech pracovištích Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15, díky které jsem měla možnost získat mnoho nových poznatků a osvojit si nové zkušenosti ohledně této oblasti speciálního vzdělávání.

Již od počátku jsem si byla vědoma nedostatečného množství literatury v souvislosti s tímto zvoleným tématem. Tento nedostatek jsem se snažila nahradit terénním výzkumem, kdy jsem navštěvovala pracoviště a účastnila se vyučování hudební výchovy ve třech pracovištích Základní školy speciální, Plzeň, Skupova 15. Tato část práce pro mě byla velmi přínosnou nejen díky novým zkušenostem s realizací pozorování, ale také v oblasti práce s dětmi tohoto věku.

Pozorování výuky předmětu Hudební výchova mi potvrdilo, jak důležitá je hudební výchova pro žáky středně těžce a těžce mentálně postižené a souběžně postižené více vadami, neboť je to činnost, která jim i přes jejich často velmi omezené schopnosti, pomáhá koncentrovat pozornost, odreagovat napětí, relaxovat, rozvíjet sluch, řeč, paměť, smyslové vnímání i jemnou a hrubou

motoriku. Z tohoto důvodu považují hudební výchovu za nezbytnou součást základního vzdělávání pro základní školy speciální.

7 Summary

The title of this bachelor thesis is „Musical Education at Primary school for Children with Special Needs in Pilsen“. The aim of the bachelor thesis is to introduce the conditions of educating the pupils with moderate and severe mental retardation and present which educational content should be acquired during the lessons. This text is divided into four chapters. The first part describes the conceptions and objectives of elementary education of children with special needs, the classification of intellectual disabilities and the value of musical education in schools for children with special needs. The following part of the thesis is focused on the Primary school for children with special needs in Pilsen. It monitors the music classes in this school, their contents and significances. Field research is used as the main method of this thesis. The subsequent part focuses on the significances and problems of the Musical education at primary school for children with special needs. The following part contains characteristic of this school in Pilsen. The last part continues with the Musical education at Primary school for children with special needs in Pilsen, especially the educational content of this subject and my own research. The method used for the research is the form of an observation during the lessons of the Musical Education with handicapped pupils.

8 Seznam použitých zdrojů

8.1 Seznam použité literatury:

JAHODA, Jaroslav. *Hudební výchova pro 1. - 3. ročník speciálních škol: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Septima, 1993, 64 s. ISBN 80-901-4468-3.

JAHODA, Jaroslav. *Hudební výchova pro 4. - 6. ročník speciálních škol: Metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Septima, 1993, 141 s. ISBN 80-858-0105-1.

Možnosti využití muzikoterapie při práci s žáky v ZŠ speciální. 1. vyd. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2008. ISBN 978-80-86856-50-6.

Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2008. ISBN 978-80-87000-25-0.

SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy*. 2. upravené. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN 14-440-88.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2003, 187 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8821-X.

8.2 Elektronické zdroje

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, s. 12. [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007_07.pdf.

8.3 Diplomové práce

VRBOVÁ-ČAMPULOVÁ, Jaroslava. *Hudební výchova na zvláštních školách*. Erpužice, 2004. Diplomová. Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce PaedDr. Jiří Frolík.

8.4 Seznam pramenů

DVD s vystoupením žáků základní školy speciální

Školní vzdělávací program „*Takový je můj svět*“ pro základní školu speciální zpracovaný podle Rámcového vzdělávacího programu základní školy speciální

9 Seznam příloh

- příloha č. 1** - Pracovní list s *písní Jaro, léto, podzim, zima* (výukový materiál na Základní škole speciální, Plzeň, Skupova 15) **I**
- příloha č. 2** - Pracovní list s *písní Měsíce* (výukový materiál na Základní škole speciální, Plzeň, Skupova 15)..... **II**
- příloha č. 3** - Pracovní list s *písní Barvičky* (výukový materiál na Základní škole speciální, Plzeň, Skupova 15)..... **III**
- příloha č. 4** - Pracovní list s *písní O Notách* (výukový materiál na Základní škole speciální, Plzeň, Skupova 15)..... **IV**
- příloha č. 5** - Pracovní list s *písní Zvonky* (výukový materiál na Základní škole speciální, Plzeň, Skupova 15)..... **V**

Příloha č. 1 - Pracovní list s písní *Jaro, léto, podzim, zima*

JARO, LÉTO, PODZIM, ZIMA

Ja-ro, lé-to, podzim, zima, to je ce-lý rok,
stejně letos, ja-ko lo-ni, tak i na-přes- rok,
Po ja-ru je vždycky léto, podzim po lé- tu,
a než-li se na-dě-je-me, zi-ma už je tu.

1. Jaro, léto, podzim, zima,
to je celý rok,
stejně letos jako loni,
tak i napřesrok.
Ref.:
Po jaru je vždycky léto,
podzim po létu,
a nežli se nadějeme,
zima už je tu.
2. Když je jaro v plné kráse,
když má zelenou,
na trávníku kluci hrají
s míčem kopanou.
3. Když se hlásí horké léto,
rostou jahody,
sejdeme se všichni spolu
někde u vody.
4. Na podzim, když padá listí
z lip a z javorů,
páni draci koukají se
lidem do dvorů.
5. A když je tu bílá zima,
už jsme na konci,
chcete-li, tak nashledanou
někde na kopci.

Příloha č. 2 - Pracovní list s písní Měsíce

A tuhle znáte?

MĚSÍCE

Mírně

Hudba: Pavel Jurkovič • Text: Václav Čtvrtek

mf F C Gmi C⁷ F

Leden je měsíc plný le-du, únor zavolá skřiván-ka, březen dá první

F C Gmi C⁷ F

lžičku me-du, v dubnu se čistí studán-ka, květen se říká podle kvítí,

C Gmi C⁷ Rf F Gmi F C

červen si na svět sluncem svítí. Dvanáct je měsíců a každý z nich jinou čepici

C⁷ F Gmi C B F C⁷ F

no-sí, zima nám do dlaní nasype sni-h, v létě běháme bosí.

Leden je měsíc plný ledu,
únor zavolá skřivánka,
březen dá první lžičku medu,
v dubnu se čistí studánka,
květen se říká podle kvítí,
červen si na svět sluncem svítí.

Rf: Dvanáct je měsíců a každý z nich
jinou čepici nosí,
zima nám do dlaní nasype sni-h,
v létě běháme bosí.

Červenec po jahodách voní,
srpen si bleskem zakřeše,
v září se sejdem pod jabloní,
v říjnu déšť pleská po střeše,
listopad svléká stromům šaty,
v prosinci zajdou hvězdy zlatý.

Rf: Dvanáct je měsíců

(Vybráno ze zpěvníku Pavla Jurkoviče -
Písničky pro celou rodinu)

Připravil František Mouryc
Kresby Karel Benetka

Příloha č. 3 - Pracovní list s písní Barvičky

BARVIČKY

Čer-ve - ná je tře - šeň, stříš - ka,
ru - dá pol - ní mák, žlu - tá ci - trón, pam - pe - liš - ka,
čer - ná bru - čoun mrak. O - ran - žo - vá po - me - raně.
Nač si za - hra - je - me, nač? Čá - ry, má - ry po pa - pí - ře, za - hra - jem' si
na ma - lí - ře.
Ze - le - ná je lis - tí, lou - ka, mod - rá ne - bíč -
ko, fi - a - lo - vá kří - dla brou - ka, hně - dá ka - fič -
ko. Bí - lá mlé - kó, pa - pír, mou - ka, o tom už si
dáv - no mňou - ká ko - tě s ko - čič - kou, ko - tě
s ko - čič - kou, ko - tě s ko - čič - kou.

Příloha č. 4 - Pracovní list s písní O Notách

Hudba: P. Jistel
Slova: F. Hrubín

V tempu polky

Zpěv

No- lín di - vi se náš klou- ček, kaž- dá no- ta
Je- dna je tam, dru- há ta - dy, všech- ny no- ty

Klavír

ja - ku brou- ček le - ze níž a le - ze výš, do ru - ky ji ne - chy - tiš.
do - hro - ma - dy da - ji hez - kou pi - smič - ku, za - hraj mi ji, Je - nič - ku.

Ef, ef, á, (tleskat)

cé, cé, á, (tleskat) to je na - še ka - pe - la, ef, ef, á,

(tleskat) cé, cé, á, (tleskat) to je na - še ka - pe - la.

Fine

Fine

Příloha č. 5 - Pracovní list s písní Zvonky

DPS VRABČÁCI
P A I O Z S
Mozartova 24
466 04 Jablonec n. N.
Mgr. ŽUR Pavel - sbormistr

M. Dytrichová - Tomášková
zvonkařka
Brodák u Přerova 196
Tel. 0641 - 94315

ZVONKY

Pavel Novak

ROUČE - MILE

1. Zvonky zvonky ze za-hrad-ní trávy zvonky zvonky
2. Klínká klínká v rose bu-dí ráno hlídá spánek

no - sí - te nám zprávy přijdou bouřky přijde jar-ní tá - ni moudré cin-ká - ni
těch co prošli bránou michá barvy do mo-tý-lich křidel chrání sa-ní včel

Cvrček housle svírá že se na-la - dí podle tónů zvonků zní kapradí Na pasece zpívá

sbor čmeláků cinká cinká zvon až do mra - ků

Opakuj 1x [A] + [B]

3. Zvonky zvonky bleděmodrá sklička
lásku dal vám zvonat do srdíčka
lístky žilal ve sluneční lázni
čal at zní a žní

A - cis - e - #a
Hmi h - d - fis
E# h - e - gis
F#mi fis - a - cis
C#mi e - gis - cis
D - d - fis - a
H7 - h - dis - fis - a